

Landelijk opleidingsprofiel Dier- en Veehouderij mei 2013

has
hogeschool

CAH | Vilentum
Dronen
Almere

Hogeschool
**VAN HALL
LARENSTEIN**

ONDERDEEL VAN WAGENINGEN UR

inholland
hogeschool

Eindkwalificaties opleiding

Dier- en Veehouderij

CROHO nummer 34869

Mei 2013

Marco Halff en Jeroen Nolles, CAH Vilentum, Dronten.

Tjalling Huisman, VHL, Leeuwarden.

Leontine Wijnands, Inholland, Delft.

Sabine Francois, HAS Hogeschool, 's Hertogenbosch.

Voorwoord

Deze beschrijving van de eindkwalificaties voor de opleiding Dier- en Veehouderij is tot stand gekomen vanuit de vier Hogere Agrarische Opleidingen die in Nederland de opleiding Dier- en veehouderij aanbieden. De Agrarische Hogescholen zien het als een uitdaging en een voorrecht om in deze internationaal vooroplopende sector die kritisch wordt gevolgd door de buitenwereld professionals op te leiden die de interne en externe uitdagingen voor deze sector aankunnen en kunnen bijdragen aan verder ontwikkelingen.

Bij de totstandkoming waren betrokken Marco Halff en Jeroen Nolles (CAH Vilentum Dronten), Tjalling Huisman (VHL), Leontine Wijnands (Hogeschool Inholland) en Sabine Francois (HAS Hogeschool). Verder hebben de docententeams van de betrokken hogescholen bijgedragen aan commentaar op de concepten.

Bij de totstandkoming van de tekst is ook nog inspiratie gehaald uit het opleidingsprofiel Tuin- en Akkerbouw wat in een eerder stadium al klaar was en stukken die hebben bijgedragen aan de voorbereiding van het CoE Dier.

Inhoud

INLEIDING.....	5
WERKWIJZE.....	6
DE BEROEPSPRAKTIJK VAN DE OPLEIDING DIER- EN VEEHOUDERIJ.....	7
MAATSCHAPPELIJK KADER	7
ANTWOORD VAN DE SECTOR.....	7
NIET VEEHOUDERIJ DIEREN.....	8
POSITIE VAN DE AFGESTUDEERDE DIER- EN VEEHOUDERIJ.....	8
OMSCHRIJVING VAN DE VIER HBO STANDAARDEN	10
1. EEN GEDEGEN THEORETISCHE BASIS.....	10
2. HET ONDERZOEKEND VERMOGEN	10
3. PROFESSIONEEL VAKMANSCHAP.....	11
4. BEROEPSETHIEK EN MAATSCHAPPELIJKE ORIËNTATIE	11
BESCHRIJVING EINDKWALIFICATIES DIER- EN VEEHOUDERIJ.....	12
BIJLAGE: OVERZICHT COMPETENTIESETS VERSCHILLENDE HBO'S IN RELATIE MET OUDE EINDTERMEN EN NIEUWE EINDKWALIFICATIES	

Inleiding

In dit document zijn de eindkwalificaties weergegeven voor de opleiding Dier- en Veehouderij voor vier Hogere Agrarische Opleidingen. Deze opleidingen vallen onder CROHO nummer 34869, namelijk CAH Vilentum, Dronten, VHL Leeuwarden en Wageningen, Hogeschool Inholland, Delft en HAS Hogeschool, Den Bosch.

De laatste aanscherping van de eindkwalificaties (toen competenties genoemd) komt uit "Kern en Profiel 2002". Sinds het "Kern en Profiel 2002" project hebben de vier HAO's allen een eigen ontwikkeling doorgemaakt waarbij de curricula zijn aangepast en vernieuwingen zijn doorgevoerd. Dat betekent in de praktijk dat de HAO's langzamerhand steeds meer zijn gaan "afwijken" van de afspraken die tien jaar geleden zijn gemaakt, hetgeen begrijpelijk is. Voor het werkveld, de overheid maar vooral ook voor de HAO's zelf is het belangrijk dat alle studenten die dier- en veehouderij studeren in het HBO allen hetzelfde eindniveau hebben. Om dit te bereiken is het van belang dat de HAO's dit eindniveau beschrijven.

Samen met CAH Vilentum Dronten heeft VHL Leeuwarden een voorstel gedaan om deze eindkwalificaties te beschrijven. Hierbij zijn zoveel mogelijk de bestaande "competentie" kaarten van de vier HAO's gebruikt. Een belangrijk uitgangspunt bij het herschrijven van de eindkwalificaties is dat alle vier HAO's zoveel mogelijk volgens de bestaande onderwijsmethoden kunnen blijven werken.

De vier punten van de Hbo standaard vormden de basis voor de uiteindelijk geformuleerde elf basiskwalificaties. Deze zijn op hoofdlijnen ingevuld vanuit de gedachte dat uitgangspunten, doelgroepen en eindkwalificaties voor de opleidingen weliswaar gelijk is maar dat ieder dit vanuit zijn eigen, bij de Hogeschool passende, onderwijskundig concept moet kunnen invullen.

De gezamenlijke eindkwalificaties verbinden de opleidingen evenals het dier en het bedrijf met dieren als zowel context als focus. Tegelijkertijd is behoud van eigen kleur en regionale inbedding en aanpassing van het programma mogelijk binnen de kaders van deze eindkwalificaties.

Omdat zowel het eigen speelveld als de omgeving aan voortdurende en snelle veranderingen onderhevig zijn is dit document niet voor de eeuwigheid in beton gegoten maar uitgangspunt voor een constante discussie over hoe werkveld, omgeving en maatschappij zo goed mogelijk te bedienen.

Werkwijze

1. Het uitgangspunt voor het opnieuw beschrijven van eindkwalificaties, zijn de bestaande curricula van de vier opleidingen Dier- en Veehouderij namelijk CAH Vilentum Dronten, VHL, Hogeschool Inholland en HAS Hogeschool. Uitgaande van de bestaande competentiekaarten “Kern en Profiel II” uit 2002 en de competentiekaarten die in de loop der jaren zijn aangepast door de HAO's, is er een conversietabel gemaakt om de eindkwalificaties van de HAO's met elkaar te vergelijken (bijlage).
2. Uiteindelijk is er na gezamenlijk overleg besloten een nieuwe set eindkwalificaties te maken. Dit heeft geresulteerd in elf eindkwalificaties. Er is daarbij zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de input van de meest recente curricula van de vier HAO's.
3. Teams Dier- en veehouderij hebben vervolgens input gegeven op deze eindkwalificaties.
4. Na goedkeuring en adoptie van deze eindkwalificaties zal per instelling de instelling specifieke betekenis voor het eigen programma besproken worden met de werkveldadviescommissie.

De beroepspraktijk van de opleiding Dier- en Veehouderij

De Nederlandse veehouderij maakt deel uit van het agrocomplex en heeft een sterke concurrentiepositie op dit gebied. Het Nederlandse agrocomplex droeg in 2010 voor totaal ca. 10 procent bij aan de toegevoegde waarde van de Nederlandse economie en de Nederlandse werkgelegenheid. Ruim de helft hiervan is echter op basis van buitenlandse grondstoffen. Exclusief deze import en doorvoer, al dan niet na bewerking, en zonder de binnenlandse distributie en de verwerkende en toeleverende industrie draagt de primaire veehouderij een bescheiden 0,3 procent bij aan de Nederlandse economie¹. Dat lijkt weinig, maar de primaire bedrijven zijn wel de aanjagers voor distributie, verwerkende en toeleverende industrie en perifere dienstverlening. Als zodanig staan zij dus aan de basis van een veel groter agrocomplex. Het totaal aantal bedrijven in de veehouderij sector is vrijwel gelijk aan het aantal bedrijven in de plantaardige sector, beiden 24.000 tot 25.000. De gespecialiseerd bedrijven in de veehouderij zijn echter nog voornamelijk gezinsbedrijven, met een totaal aan ongeveer 12.000 medewerkers (exclusief ondernemers en gezinsleden) tegenover bijna 80.000 in de plantaardige sectoren.

Maatschappelijk kader

Buiten het economisch belang van deze sector, bepaalt de veehouderij, en dan vooral de melkveehouderij, in sterke mate de aankleding van het landschap. Daarnaast is er een groeiend maatschappelijk ongenoegen over hoe productiedieren, vooral varkens en pluimvee, worden gehouden en de nadelen daarvan voor dier, mens en milieu. De commissie Van Doorn formuleerde dit aldus: "De maatschappelijke onvrede richt zich alleen maar sterker op de boer. Met zijn volle stallen wordt hij door zijn omgeving meer en meer als een last gezien. De nabijheid van een veehouder wordt als ongewenst beschouwd". De veehouderij in Nederland is sterk gerationaliseerd, maar staat ook bloot aan kritiek vanuit de samenleving. Veel van deze kritiek voert terug op de krappe huisvesting van dieren in een prikkelarme omgeving, op de gevolgen voor het milieu en op de risico's voor de volksgezondheid. Zoals eerst Wijffels² en tien jaar later Alders³ concludeerden is doorgaan met strategieën die uitgaan van internationaal kostprijsleiderschap en prijsconcurrentie geen optie omdat dit niet spoort met de eisen die de samenleving stelt. De Nederlandse veehouderij zit in een spagaat doordat de samenleving steeds grotere waarde hecht aan de relationele aspecten van onze omgang met dieren, terwijl de globalisering en liberalisering van de voedselmarkten leidt tot schaalvergroting en daarmee een zakelijke benadering van de omgang met dieren afdwingt⁴.

Antwoord van de sector

Als antwoord hierop heeft de topsector Agro & Food de volgende drie ambities geformuleerd:

1. Groei van volume en groei van toegevoegde waarde;
2. Verduurzaming van de sector en
3. Bijdrage leveren aan oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken (zoals voeding en gezondheid, voedselzekerheid en duurzaamheid).

¹ Het Nederlandse Agrocomplex, 2012

² Toekomst voor de veehouderij, 2001. Commissie Wijffels

³ *Van mega naar beter*, 2011. Commissie Alders

⁴ *Denken over Dieren; dier en ding, zegen en zorg*. 2012. De Cock Buning, Tj., Pompe, V., Hopster, H. en C. de Brauw. VU, Amsterdam.

De belangrijkste organisaties uit de productieketen van dierlijke producten hebben in 2009 afspraken gemaakt om samen te werken aan het realiseren van in alle opzichten duurzame veehouderij in lijn met het topsectorenbeleid. De afspraken zijn vastgelegd in de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij (UDV). Achtergrond van deze agenda is het inzicht dat het inzetten op kostprijsleiderschap en internationale prijsconcurrentie ten koste gaat van diergezondheid, dierenwelzijn en milieu en dat een koerswijziging noodzakelijk is. De UDV bestaat uit zes speerpunten waarlangs verbetertrajecten worden uitgezet en die ook voor het CoE Dier van richtinggevend belang zijn. Deze zes speerpunten zijn:

1. **Systeeminnovaties:** integraal duurzame stallen als totaalpakket voor stalontwerp, fokkerij, bedrijfsmanagement en afzet, met het natuurlijk gedrag van dieren, welzijn en gezondheid als uitgangspunt en met oog voor milieu, energiegebruik, arbeidsomstandigheden, transparantie en landschappelijke inpassing. Vanaf 2015 moeten alle stallen integraal duurzaam zijn.
2. **Welzijn en gezondheid:** Uitdaging om natuurlijk gedrag te stimuleren en ingrepen te voorkomen, bijvoorbeeld door aanpassingen in het houderijsysteem. Diergeneesmiddelen zoals antibiotica dienen zeer selectief te worden toegepast. Er wordt door ketenpartijen gewerkt aan een erkend kwaliteitssysteem dat het welzijn van dieren tijdens transport beter waarborgt.
3. **Maatschappelijke inpassing:** De maatschappij kijkt kritisch naar de herkomst en productie van voedsel. Door meer transparantie en het bevorderen van interactie met de burger wordt meer draagvlak voor het product gecreëerd.
4. **Energie, milieu en klimaat:** Het verminderen van de negatieve effecten van veehouderij op milieu, energie en klimaat. Bijvoorbeeld door het aanboren van niet fossiele energiebronnen, zuiniger energieverbruik of het sluitend maken van de voermestkringloop. In 2015 moet het mineralenoverschot in Nederland weggewerkt worden en bestaat het veevoer in Nederland uit 100% duurzame grondstoffen.
5. **Markt en ondernemerschap:** Nieuwe product-marktcombinaties met duurzaamheid als selling point.
6. **Verantwoord consumeren:** 'Weet wat je eet', de consument heeft steeds meer behoefte aan informatie over het product en het productieproces en past hierop het aankoopgedrag aan. Eerlijke informatie, een ruim aanbod en het gebruik van keurmerken zijn van belang om het consumentengedrag te beïnvloeden.

Niet veehouderij dieren

Ook buiten de traditionele veehouderijsectoren vinden activiteiten met dieren plaats. Hoewel in omvang niet vergelijkbaar met de veehouderijtakken vinden rondom met name de paardenhouderij en gezelschapsdierenhouderij veel economische activiteiten plaats. Deze sectoren vragen ook om adequaat toegeruste professionals.

Positie van de afgestudeerde Dier- en Veehouderij

In het hiervoor geschetste veld moet de afgestudeerde Hbo'er Dier- en Veehouderij zijn weg vinden. Traditioneel zijn er twee hoofdrichtingen te onderscheiden als (toekomstig) ondernemer in de primaire sector of in de periferie (toeleverende, verwerkende en dienstverlenende bedrijven en ook wel overheid en onderzoek). Van de toekomstige

ondernemer worden kennis en vaardigheden verwacht om met inzet van innovatieve middelen tegen een acceptabele kostprijs te produceren. Tegelijkertijd moet hij rekening houden met de maatschappelijke omgeving die uiteindelijk zijn 'license to produce' bepaalt. Daar bovenop wordt hij, deels als gevolg van de hiervoor geschetste maatschappelijke ontwikkelingen geconfronteerd met nationale en supranationale regelgeving die regelmatig aanpassingen in de bedrijfsvoering vragen.

Werkenden in de overige segmenten van de sector hebben uiteraard te maken met dezelfde omgevingsfactoren. Voor deze groep zijn ook adviseringsvaardigheden van groot belang. Voor alle beroepenvelden is ook een gedegen zoötechnische en biologische basis belangrijk voor het goed kunnen functioneren. De Nederlandse veehouderij loopt op tal van aspecten voor in de wereld. Deze positie in de kopgroep kan alleen gehandhaafd worden als de sector als geheel innovatief blijft. Van werkenden in de sector wordt dan ook verwacht dat zij zowel gedegen kennis hebben van het uitvoeren van onderzoek als het toepassen van onderzoeksresultaten.

Omschrijving van de vier HBO standaarden

1. Een gedegen theoretische basis

Binnen de opleidingen Dier- en Veehouderij wordt veel aandacht besteed aan vakinhoudelijke kennis. D.w.z. zowel de traditionele zoötechnische vakken als de vakken die hiervoor de basis vormen zoals chemie en biologie. Het belang hiervan wordt door alle opleidingen onderkend en vertaald naar de inhoud van het curriculum. Plaats en volgorde van deze onderdelen bepaalt iedere individuele opleiding zelf. De veehouderij sector is vanuit een traditionele achtergrond een zeer kennis intensieve sector waarbij samenwerking en kennisdeling heeft geleid en leidt tot explosieve vooruitgang. Het delen van kennis sectorbreed met ondernemingen (werkveld) in de sector staat centraal. Dit draagt bij aan het actueel en toepassingsgericht houden van de kennisoverdracht binnen de opleidingen. Iedere opleiding heeft hiervoor eigen werkvormen met allen hetzelfde doel: samenwerking en kennisdeling met het beroepenveld.

Ook samenwerking tussen de diverse groene scholen is belangrijk. Veel is er gebeurd onder de paraplu van de Groene Kennis Coöperatie, waarin het groene onderwijs samenwerkt. Op dit moment (voorjaar 2013) wordt gewerkt aan andere samenwerkingsvormen, voor het Hbo in de vorm van Centers of Expertise (CoE). De opleidingen Dier- en Veehouderij werken samen aan een CoE Dier. Hierbinnen willen de opleidingen Dier- en Veehouderij en andere dieropleidingen structurele verbindingen aangaan met het bedrijfsleven. Enerzijds ten behoeve van innovatie in het bedrijfsleven en anderzijds om de praktijkgerichtheid in het onderwijs te versterken. Deze samenwerkingsvormen versterken de kennisbasis van de opleidingen.

2. Het onderzoekend vermogen

In de opleiding Dier- en Veehouderij speelt onderzoek een belangrijke rol. Het innovatieve karakter van de sector is mede te danken aan het vermogen wetenschappelijke kennis om te zetten naar toepassing. Dit onderdeel van de succesformule die de Nederlandse veehouderij objectief bekeken nog altijd is kan alleen in stand worden gehouden als onderzoeksgerichtheid al in de al in de fase voorafgaand aan (onderzoeks-)stage en afstudeeropdracht wordt aangebracht. Studenten krijgen in het curriculum onderwijs in onderzoekstechnieken die ze vervolgens waar mogelijk in de praktijk toepassen via opdrachten in het onderwijs en in stages. Uiteindelijk is de eindopdracht (afstudeeropdracht) belangrijk voor het verder aanscherpen van de onderzoekende vaardigheden in praktijkomstandigheden en tegelijkertijd om aan te tonen dat de student op dit punt het juiste Hbo niveau heeft bereikt.

Bij de uitvoering van hun opdrachten worden studenten niet alleen getraind de juiste onderzoekstechnieken te gebruiken maar ook gebruik te maken van relevante wetenschappelijke literatuur.

Naast onderwijs gaat het uitvoeren van toegepast wetenschappelijk onderzoek, met een focus op de regio, een toenemend belangrijke taak worden van het Hbo. Lectoren en de daaraan verbonden lectoraten zijn belangrijke instrumenten hiervoor. Deze lectoraten zullen

de motor vormen voor het toegepaste onderzoek waaraan studenten waar mogelijk bijdragen. Ook zullen de lectoraten in sterkere mate dan voorheen inbreng hebben in het curriculum. Dit draagt bij aan een programma wat bijdraagt aan het onderzoekend vermogen van de studenten.

Aan alle groene hogescholen zijn bij het domein dier en veehouderij passende lectoraten verbonden.

3. Professioneel vakmanschap

Voor de opleiding Dier- en Veehouderij is samenwerking met het werkveld cruciaal. Om bij te dragen aan een op het beroepenveld toegesneden professionaliteit worden middels stages kennis en professionele vaardigheden gedemonstreerd en getoetst. Ook de praktijkgerichte opdrachten in de reguliere onderwijsonderdelen dragen bij aan de vorming tot professional in de sector Dier- en Veehouderij. Gastlessen, praktijklessen en excursies dragen hieraan verder bij.

4. Beroepsethiek en maatschappelijke oriëntatie

De maatschappelijke context waarin de dier- en veehouderij sector opereert waarin maatschappelijke actoren vragen om een duurzame uitvoering van de productieprocessen gecombineerd met de noodzaak om innovatief en concurrerend te opereren in een groot internationaal speelveld stellen de ondernemers en andere werkenden in de sector voor grote uitdagingen.

De opleiding werkt aan kennis, vak- en ondernemerschap en creëert bij de studenten het gevoel voor de balans die wordt uitgedrukt met de 3 P's. Zowel de ecologische context (planet), de business (profit) en de het welzijn van de medemens (people) bepaalt hun verantwoordelijkheidsgevoel. Vanwege de snelle maatschappelijk veranderingen die deels vanuit het buitenland op de sector afkomen is de Dier- en Veehouderij student / alumnus proactief en internationaal georiënteerd.

In veel onderwijsvormen wordt een beroep gedaan op het zelfreflecterend vermogen van de student en het vermogen om goed samen te werken in groepen van verschillende samenstelling zodat zij ook voor deze aspecten voldoende voorbereid de sector betreden.

Beschrijving eindkwalificaties Dier- en Veehouderij

Op de pagina's hierna staan de elf eindkwalificaties van de opleiding Dier- en Veehouderij in tabelvorm beschreven. Een overzicht van de competentiesets van verschillende betrokken Hbo's in relatie met oude eindtermen en de nieuwe eindkwalificaties is opgenomen in een bijlage. De eindkwalificaties moeten gelezen worden in de context van bedrijf met dieren en de daarom heen liggende sectoren. Dat in veel gevallen zoötechnische kennis en vaardigheden moeten worden ingezet is een kernuitgangspunt.

Eindkwalificatie	Beschrijving
1. Analyseren en optimaliseren van een dier- en veebedrijf in relatie tot de omgeving	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij ⁵ in staat is om in iedere functie een (omgevings) analyse op te stellen op basis van waarnemen, kritisch doorvragen, beschrijven wat gezien en gehoord wordt, interpretatie vanuit de gegevens waarbij rekening wordt gehouden met maatschappelijke partijen en ontwikkelingen, op basis waarvan een afgewogen keuze gemaakt kan worden. De context waarin deze kwalificatie moet worden waargemaakt is het bedrijf met dieren. Om zowel de analyse als de optimalisatie uit te kunnen voeren zijn gedegen zoötechnische kennis en vaardigheden een voorwaarde.
2. De internationale sector overzien	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij op de hoogte is van de internationale markten en kwaliteitseisen in de internationale (Dier- en Veehouderij) sector, trends en ontwikkelingen en handelt rekening houdend met uiteenlopende omstandigheden en culturele verschillen en kan zich daarbij in een vreemde taal uitdrukken.
3. Acquireren en advies geven	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij een goed adviestraject kan uitvoeren: een klant kan werven, een vraag van een klant te helpen verhelderen, te vertalen in een heldere probleemstelling, met de klant samen naar mogelijke oplossingen te zoeken, zodat er een op de klant afgestemd advies wordt opgesteld, gepresenteerd en besproken. Hij is in staat zich in de klant in te leven en diens belang centraal stellen, maar eveneens de denkbeelden van de klant ter discussie te stellen als dat in diens belang is.
4. Opstellen en uitvoeren van toegepast onderzoek	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij in staat is om zelfstandig en in teamverband toegepast onderzoek op te stellen en uit te voeren. Het onderzoek is gericht op het oplossen van complexe praktische vraagstukken voor bedrijven in de sector waarbij o.a. de vertaling van wetenschap naar de praktijk plaatsvindt. Het onderzoek vindt plaats na afstemming met belanghebbenden, zodat een representatief onderzoek inclusief rapportage gepresenteerd kan worden met bruikbare uitkomsten voor de belanghebbenden.

⁵ Waar 'hij' staat moet ook 'zij' gelezen worden

5. Opstellen van een ondernemingsplan	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij in staat is om een haalbaar en acceptabel ondernemingsplan (missie, visie, lange termijn en korte termijn doelstellingen) op te stellen voor een primair bedrijf of een bedrijf in de periferie van de sector, zodat op een doelgerichte wijze de productie van goederen of de organisatie van diensten georganiseerd wordt. Het plan wordt opgesteld op basis van een interne en externe analyse, na afstemming met betrokkenen, zodat beleidsafwegingen financieel onderbouwd kunnen worden en rekening houdend met duurzaamheid, maatschappelijke (interculturele) normen en waarden en andere ontwikkelingen.
6. Ontwikkelen en vermarkten van producten en/ of diensten	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij in staat is om voor een product of dienst in de sector een visie te ontwikkelen m.b.t. het (mondiaal) vermarkten van producten en diensten, rekening houdend met culturele verschillen zodat er een onderbouwd plan wordt opgesteld, zoals een marketingplan en een exportplan. Hij is in staat om vanuit externe ontwikkelingen, in een multidisciplinaire creatieve benadering, bij te dragen aan een duurzame innovatie van producten en diensten.
7. Vertalen en toepassen van regelgeving	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij in staat is om nationale en internationale wetten, vooral EU regels en richtlijnen van overheden of overkoepelende organisaties in kaart te brengen, de consequenties daarvan te overzien en (beleids)voorstellen te doen ten aanzien van de praktische uitwerking van deze regelgeving voor de betreffende organisatie waarbij rekening gehouden is met de verschillende doelgroepen binnen de keten van de sector, zodat de doelgroep in overeenstemming naar deze (ontwikkelingen in) regelgeving kan handelen.
8. Interactief informeren van specifieke doelgroepen	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij in staat is om interactief doelgroepen in de dier- en veehouderijsector te informeren (voorlichten) en daarbij voor situatie geschikte media (mondeling, schriftelijk, met ICT) te gebruiken.
9. Leiding geven aan projecten, processen en personen	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij in staat is om leiding te geven aan een team van medewerkers en/of veranderingsprocessen, zodat bedrijfsdoelstellingen worden behaald. Hij is in staat het lange-termijn en operationeel management over een bedrijf uit te voeren. Hierbij definieert hij de strategie, vertaalt deze naar tactische plannen en operationele taakstelling. Hij geeft adequaat leiding aan personeel, projecten en stuurt veranderingsprocessen aan, waar nodig gebruik makend van verschillende leiderschapsstijlen.
10. Toepassen van een kwaliteitszorgsysteem	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij in staat is een afweging te kunnen maken uit wettelijke en bovenwettelijke kwaliteitszorgsystemen en deze toe te passen in processen, zodat de gewenste kwaliteit geborgd wordt. Daarbij zoekt hij ook aansluiting op de systemen zoals deze elders in de keten worden gehanteerd.
11. Maatschappelijk verantwoord ondernemen en zelfsturen	De beginnende beroepsbeoefenaar demonstreert dat hij in staat is maatschappelijk verantwoord te ondernemen in eigen bedrijf of functie binnen een organisatie en te reflecteren op eigen ontwikkeling en functioneren met als gevolg dat hij dat kan gebruiken voor zijn verdere persoonlijke en professionele ontwikkeling (een leven lang leren).

Bijlage: Overzicht competentiesets verschillende Hbo's in relatie met oude eindtermen en nieuwe eindkwalificaties

Overzicht competentiesets verschillende Hbo's in relatie met oude eindtermen en nieuwe eindkwalificaties

Eindtermen (OUD), landelijke opleidingscompetenties HAO-opleiding DV, oktober 2002	Eindkwalificatie (NIEUW okt 2012)	CAH Vilentum Dronten [10 algemene competenties]	HAS Hogeschool (Den Bosch)	Hogeschool Inholland Delft	Van Hall Larenstein Leeuwarden	Van Hall Larenstein Wageningen
1: Het operationeel beheren van een dier- en veehouderijbedrijf/ Het ondersteunen van het management op een dier- en veehouderij bedrijf 3: Opstellen ondernemingsplan	1: Analyseren en optimaliseren van een dier- en veebedrijf in relatie tot de omgeving	4: onderzoeken	1: adviseren over de bedrijfsvoering op een dier- of veehouderijbedrijf	3: Strategisch ondernemen 8: Operationeel beheer dier- en veehouderij	5: Optimaliseren bedrijfsvoering	A: to manage a unit or company H: improve animal husbandry practice
1: Het operationeel beheren van een dier- en veehouderijbedrijf/ Het ondersteunen van het management op een dier- en veehouderij bedrijf	2: De internationale sector overzien	2: samenwerken 10: globaliseren			9: brede professionalisering (alleen m.b.t. beroepsontwikkeling) 4: vermarkten producten en diensten	C: to commercialise H: improve animal husbandry practice
2: Adviseren over de bedrijfsvoering op een dier- en veehouderijbedrijf	3: Acquireren en advies geven	3: presenteren 8: ondernemen	3: Nieuwe concepten ontwikkelen	5: Voorlichting / Advies	6: Voorlichten en adviseren	F: to communicate
8: Innoveren, ontwikkelen en onderzoeken	4: Opstellen en uitvoeren van toegepast onderzoek	4: onderzoeken	5: Zelfmanagement	1: Onderzoeken	3: Opzetten en uitvoeren van toegepast onderzoek	E: to do research F: to communicate (schr. rapporteren)
3: Opstellen ondernemingsplan 8: Innoveren, ontwikkelen en onderzoeken	5: Opstellen van een ondernemingsplan	5: innoveren 8: ondernemen	2: Ondernemerschap (opstellen van een ondernemingsplan)	3: Strategisch ondernemen.	1: Opstellen strategisch plan	A: to manage a unit or company
Het voorbereiden van vermarkten van producten en diensten	6: Ontwikkelen en vermarkten van producten en/ of diensten	8: ondernemen		4: Vermarkten	4: Vermarkten producten en diensten	D: To innovate H: improve animal husbandry practice
7: Beleid voorbereiden	7: Vertalen en	3: presenteren		1: Beleid	2: Voorbereiden en	H: improve animal

	toepassen van beleid				verwoorden van beleid	husbandry practice
6: Voorlichting verzorgen	8: Interactief informeren van specifieke doelgroepen	3: presenteren		6: Voorlichting / advies	6: Voorlichten en adviseren	F: to communicate
Leiding geven	9: Leiding geven aan projecten, processen en personen	1: leidinggeven 2: samenwerken		4: Leiding geven	7: Leidinggeven aan een bedrijf	B: to manage a project F: to communicate
4: Organiseren van de ketengerichte productie volgens het in de dier- en veehouderijkolom afgesproken concept	10: Toepassen van een kwaliteitssystem	6: organiseren		7: Kwaliteit en ketenbeheer	8: Ontwikkelen en uitvoeren van kwaliteitssystem en	H: improve animal husbandry practice
Alg. Hbo competentie: Reflectief denken.	11: Maatschappelijk Verantwoord ondernemen en zelfsturen	7: zelfsturen 9: duurzaam handelen			9: Brede professionalisering 10: Reflectief denken	G: to develop yourself
			7: Duurzaam telen			